

VÍZKERESZT

A polgári újévhez nem kapcsolódnak jelentősebb szokások, ünneplése inkább csak a XX. században vált jelentőssé. Ebben is közrejátszott az ortodox kalendárium használata, amely szerint január 14-én kezdődik meg az új esztendő. [Bódi, 2004] Sokkal jelentősebb ünnep volt a vízkereszt, hiszen keleti mintára régen ezen a napon ünnepelték a karácsonyt. Sok esetben december 25-én és január 6-án is felkeresték egymást a rokonok karácsonyt köszönteni, különösen, ha római katolikus vagy protestáns vallású is volt a rokonságban. A két „karácsony” közötti időszakot a görög katolikusok szabad hétnek nevezik, ekkor nem tartották az egyébként szokásos pénteki böjtöt, hanem akkor is ehetek húst. Vízkeresztkor az egyház Gáspár, Menyhért és Boldizsár napkeleti királyok Jézusnál tett látogatását, valamint Jézus Jordánban való megkeresztelkedését ünnepli. Vízkereszt viliáján (előestéjén) sokféle böjtöltek, az ünnepet pedig hasonló ételekkel ülték meg, mint karácsonykor. Nyírderszen a kocsonya volt a vízkereszt hagyományos étele. [Bódi, 2004] A vízkereszt legfontosabb eleme a vízszentelés. A római katolikusok is ekkor végzik ezt a szertartást, de bent a templomban, kevésbé hangsúlyos és ünnepélyes körülmények között, mint a görög katolikusok. A görög katolikus szertartás ünnepélyessége miatt a nép nagyobb erőt tulajdonított ennek a szentelt víznek. Gyakran a római katolikusok, de még a protestánsok is kértek a mágikus erejűnek tartott szentelt vízből. [Paládi-Kovács, 1988] Vízkereszt ünnepéhez időjárásjósló hiedelmek is kapcsolódtak. Azt tartották, hogy ha „vízkereszt vizet ereszt, az ízékét padra rekeszd”, azaz akkor hosszú lesz még a tél, így még a törmelék takarmányra, az ízékre is szükség lesz az állatok etetéséhez. [Petercsák, 1985] A viszlói reformátusok szerint pedig, ha enyhe volt a tél eleje, akkor majd hideg lesz, „ha a görögök a vizet fogják szentelni.” [Kisfalusi, 1995, 157. oldal] Ahol tehették, ott szabad vízfolyásnál végezték a vízszentelést. A hívek körmenettel vonultak ki a patakra vagy a folyóra, amelynek jegére kereszt alakban léket vágtak. A kivágott keresztet gyakran virágokkal díszítették, míg a lék a tavaszi jégzajlásig a helyén maradt. [Paládi-Kovács, 1988] A szertartás során a pap beleoltotta a hármasszertartást a vízbe, majd a vízre lehelt, végül megáldotta a vizet. Ezeknél a mozzanatoknál régen fegyverrel durrogattak, később biztonsági okokból pléhdobozokkal csaptak zajt. A zajkeltésnek démonűző célja van, hasonló elképzelés van mögötte, mint a máig élő babonának, amikor „lekopogunk” valami bajt, rosszat. [Kisfalusi, 1995] Ha valamiért nem volt arra lehetőség, hogy folyóvíznél végezzék a szentelést, akkor kútnál végezték a szertartást. Ez lehetett a templom kertjében kifejezetten erre a célra ásott kút, a pap vagy valamelyik közelben lakó gazda kútja is. A szentelt vízből kiemelték egy dézsával a templom céljaira, és a hívek is vittek haza egy-egy üveggel. A szentelt víz felhasználása sokrétű volt. Elsőként a vízszentelésből hazaérő háziasszony vagy a családfő meghintette a házat vízzel. Ezt később kiszorította a házszentelés szokása, amelyet a pap végez. A görög hívek a római katolikusoktól vették át, ami szintén vízkeresztkor zajlik. Ekkor a római katolikus pap megáldja a házat, és krétával felírja az ajtó fölé az évszámot és Gáspár, Menyhért és Boldizsár királyok kezdőbetűjét. Mivel a papot ilyenkor meg szokták kínálni a háziak egy kis itallal, süteménnyel, ezért a nép a rövidítést úgy fordította: „Gazda Menj Borért!” A görög katolikus pap nem szokott semmit az ajtófélfára írni, de az egyik viszlói plébános nem akart elmaradni a római katolikusok mögött, és házszenteléskor felírta: V I, azaz velünk az Isten. A néphumor természetesen ebben is megtalálta a mondanivalót: „Van Inni?” [Kisfalusi, 1995] A szentelt víz a továbbiakban betegségűző szerepet játszott a család életében. A vízszentelés után a hazatérő családtagot ittak egy-egy kortyot belőle, hogy távol tartsa a betegségeket. Ha kisgyerek volt a háznál, akkor meghintették a bölcsőt, vagy megmosták az arcát a vízzel. Az emberélet minden eseményét végigkísérte a szentelt víz: ezzel locsolták meg az ifjú párt esküvőre menet, ebben fürdették a beteg gyereket, bedörzsölték vele a fájó testrészt, meghintették vele a halottat, mielőtt a koporsóba fektették. Szintén betegségtől, rontástól védte meg a szentelt víz az állatokat és a termést. Tavasszal az első kihajtáskor meghintették az állatokat. Ha ellett a tehén, meghintették az istálló ajtaját, hogy ne tudjanak bemenni a boszorkányok. Tokaj-Hegyalján a görög katolikus falvakban a szőlősgazdák a vízszentelés után kimentek a szőlőbe, és azt is meghintették vízzel a bő termés reményében. Sok helyen ismert volt az a hiedelem, hogy ilyenkor az egész patak vagy kút vize is szentelt vízzé válik, ezért a szertartás után kihajtották a marhákat, hogy igyanak a vízből. Hasonló okok miatt élt a Zemlénben a mosás tilalma a Vízkeresztet követő héten. [Kisfalusi, 1995; Paládi-Kovács, 1988; Petercsák, 1985] Vízszentelés tartottak még Makkabeus-napon (augusztus 1.), az volt a kis vízszentelés, illetve ha elfogyott a szentelt víz, akkor a mise keretében rövid vízszentelésre került sor. [Paládi-Kovács, 1988].